

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 14 Sayı: 76 Şubat 2021 & Volume: 14 Issue: 76 February 2021
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

MACHİAVELLİ'NİN HÜKÜMDAR'I VE SULTAN II. ABDÜLHAMİD MACHIAVELLI'S THE PRINCE AND SULTAN ABDULHAMID II

Murat YILMAZ*

Öz

Niccolò Machiavelli *Hükümdar* adlı eserinde siyasî iktidar gücünün elde edilmesi ve bu gücün kontrol altında tutulması için bir hükümdarın yapması gerekenleri anlatmaktadır. Onun görüşleri modern devlet kavramının ortaya çıkışına etki yapmış ve birçok devlet yöneticisi tarafından da benimsenmiştir. Sultan II. Abdülhamid ise Osmanlı padişahları arasında en sık gündem konusu olan isimdir. Tahta geliş süreci ve kurduğu otoriter yönetim sistemi bir tarihî mesele olarak kendisiyle ilgili tartışmaların odak noktasıdır. Bu makale *Hükümdar* eserinin sınırları çerçevesinde Machiavelli'nin siyaset felsefesini II. Abdülhamid'in iktidar anlayışıyla karşılaştırarak ortak noktaları tespit eden disiplinler arası bir çalışmanın örneğidir. Çalışmanın amacı Machiavelli'nin *Hükümdar*'daki siyaset felsefesi alanıyla ilgili görüşlerini Osmanlı Devleti hükümdarı II. Abdülhamid örneğinde yorumlayıp temellendirerek tarihî bir meseleye felsefî yaklaşımla yeni bakış açısı kazandırabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Machiavelli, Makyavelizm, Hükümdar, II. Abdülhamid, İktidar.

Abstract

In his famous work, *The Prince*, Niccolò Machiavelli describes what a ruler must do in order to achieve political power and maintain his control. His views has influenced the emergence of the concept of the modern state and were adopted by many state rulers. Sultan Abdulhamid II, on the other hand, is one of the most famous and most-spoken sultans of the Ottoman Empire. His process of coming into power and the authoritarian ruling system he established are the focal point of discussions about him as a historical issue. This study is an example of an interdisciplinary study that identifies common points by comparing Machiavelli's political philosophy with Abdulhamid II's understanding of power within the framework of *The Prince*. The aim of the study is to interpret Machiavelli's views on the field of political philosophy about the ruler in the case of the Ottoman sultan Abdulhamid II, and to bring a new perspective on a historical issue with a philosophical approach.

Keywords: Machiavelli, Machiavellianizm, The Prince, Abdulhamid II, Power.

* Dr., ORCID: 0000-0001-5229-0458, muratsiz61@hotmail.com

GİRİŞ

Niccolò Machiavelli [1469-1527] siyasî iktidarın kaynağının Tanrı'dan değil, hükümdarın egemenlik gücünden geldiğini kabul eden bir Rönesans aydınıdır. Praksis bir yaklaşımla devletin ne olması gerektiği ve temel yapısı hakkında getirdiği yorumlar Ortaçağ Avrupa'sındaki mevcut siyaset felsefesi algısını yıkarak yeni bir anlayışa öncülük etmiştir. O zamana dek ütopya ve skolastik biçim şeklinde ortaya konulan izahlar Machiavelli'yle birlikte somut olarak bir hükümdar portresinde inşa edilmiştir (Gramsci, 2018, 7). 1532'de yayımlanan *Hükümdar* (Il Principe) eserinde iktidara sahip olmanın ve bunu korumanın yolları ile devletin başında bulunan yöneticinin özellikleriyle ilgili siyasî teorileri de kendisinden sonraki hükümdarları ve devlet adamlarını etkilemiştir (Bektaş, 1993, 181). Siyaset ve ahlak ilişkisi çerçevesinde olumsuz bir anlam barındıran Makyavelist anlayışın kaynağının Machiavelli'nin görüşlerine ne kadar dayandığı sorunu da felsefi tartışma konusu olarak devam etmiştir (Kesgin, 2015, 108). Böylece Machiavelli'nin düşünceleri modern devlet kavramının ortaya çıkışına yaptığı katkıyla önemini korumuştur.

Bu yazıda Machiavelli'nin *Hükümdar* eserinde gündeme getirdiği siyaset teorileriyle Sultan II. Abdülhamid'in iktidar anlayışı karşılaştırılarak ortak noktalar araştırılacaktır. Machiavelli'nin kendi yaşadığı dönemin siyasî dağınıklık içerisindeki İtalya'sında iktidar gücünün elde edilmesi ve bu gücün artırılarak korunması için hükümdarın yapması gerekenleri anlattığı görüşlerinin, siyasî parçalanma içerisindeki Osmanlı Devleti'nde padişahın mutlak iktidar gücünü sağlaması yönünde uygulama alanı bulması tartışılacaktır. II. Abdülhamid'in dönemin siyasî literatüründe *istibdad* olarak adlandırılan otoriter yönetim anlayışına bu suretle farklı bir yaklaşım sağlanacaktır.

1. Fortuna ve Virtü: II. Abdülhamid'in İktidar Yolu

Machiavelli *Hükümdar* eserinde hükümdarlıkları sınıflandırırken soydan gelme yani verasetin olduğu ülkelerde yönetimin kolay olduğu söylemektedir (Machiavelli, 2019, 4). Osmanlı padişahları veraset yoluyla kazanılan hükümdarlığı temsil etse de II. Abdülhamid'in tahta çıkış süreci ve sonrasında kurduğu otoriter iktidar Machiavelli'nin ele geçirilen yeni hükümdarlıkları anlatırken kullandığı *fortuna* ve *virtü* kavramlarıyla benzeşmektedir. Başkalarının yardımlarıyla ve talihle (*fortuna*) kazanılan hükümdarlıklarla kendi becerileriyle ve yetenekleriyle (*virtü*) ele geçirilenler arasında büyük fark bulunmaktadır. Eğer bir hükümdar başkalarının desteğiyle başa geldiyse onlara bağımlı olarak kalacak ve iktidarı sağlam temeller üzerine oturmayacaktır. Ancak kendi becerilerini ve yeteneklerini kullanarak sorunların üstesinden gelip iktidarını kuranlar başarı sağlayacaktır. Özelliklerinden dolayı kendisini kısıkanları da bertaraf eden hükümdar böylece güçlü, saygın ve mutlu bir lider olacaktır (Machiavelli, 2019, 20-32).

Sultan II. Abdülhamid'in tahta geçiş süreci tıpkı Machiavelli'nin *fortuna* kavramı gibi gelişmiştir. 1861'de babası Sultan Abdülmecid'in ölümünden sonra tahta amcası Sultan Abdülaziz geçtiğinde Şehzade Abdülhamid Efendi için hükümdarlık yakın bir ihtimal değildi. Zira amcasının akabinde taht veraset sistemi gereği ağabeyi Murâd Efendi'nin hakkıydı. Taht oyunlarında geri planda görüldüğünden Şehzade Abdülhamid gençlik dönemlerinde rahat bir hayat sürmüştür. Kendisine ait çiftlikte hayvan yetiştiriciliği yapmış, maden işletmiş ve borsada gayrimüslim sarraflar aracılığıyla paralar kazanmıştır. Aktif siyasette yer almasa da Bâb-ı Âli'nin padişah üzerindeki etkisini gözlemlemiş, amcasının 1867 yılındaki Batı seyahatine katılarak da Batılı devletlerin iktidar anlayışlarını yerinde etüt etme imkânı bulmuştur. Dolayısıyla şehzadelik dönemini serbest geçirmesi onun açısından birçok alanda tecrübe kazanmasını sağlamıştır.

30 Mayıs 1876'da Sultan Abdülaziz bürokrat ve askerî kesimlerin ortaklaşa gerçekleştirdiği bir darbe sonrası tahttan indirilmiştir. Darbeyi gerçekleştiren Midhat Paşa, Hüseyin Avni Paşa ve Süleymân Paşa Osmanlı tahtına V. Murâd'ı çıkartmışlardır. V. Murâd liberal uygulamalara ve meşrutiyet yönetimine yakın bir isim olduğundan onun tahta geçişi özellikle siyasî muhalefet hareketi Genç Osmanlıları sevindirmiştir. Kendisi de aslen bu hareketin içerisinde yer alan Midhat Paşa süreci yönetmiştir. Ancak hiç beklenmeyen bir durumla ilerleyen haftalarda psikolojik olarak zayıf V. Murâd'ın rahatsızlık belirtileri göstermesi şer'i açıdan bu hâliyle padişah ve halife makamlarında bulunamaması engelini gündeme getirmiştir. Böylece gözler zorunlu şekilde tahtın bir diğer adayı Şehzade Abdülhamid'e çevrilmiştir. Midhat Paşa'nın Şehzade Abdülhamid'le yaptığı görüşmeler ve karşılıklı vaatler sonucu 31 Ağustos 1876'da bu kez tahta II. Abdülhamid çıkmıştır.

Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkış süreci bu yönüyle Machiavelli'nin başkalarının yardımı ve talihle ele geçirilen iktidarı tanımladığı *fortuna* kavramıyla örtüşmektedir. Üç ay gibi kısa bir sürede amcası Sultan Abdülaziz'in hal' edilmesi ardından ağabeyi V. Murâd'ın tahta geçip onun da indirilmesi II. Abdülhamid'e hükümdarlık yolunu açmıştır. Ancak ona bu yolu açanlar başta Midhat Paşa olmak üzere

belli bir kesim olmuştur. Kendisini tahta taşıyanlarca hükümdar olan II. Abdülhamid tıpkı Machiavelli'nin belirttiği gibi başkalarının desteğiyle başa geldiğinden iktidarın kendi kontrolünde olmayacağını farkındadır. Nitekim 23 Aralık 1876'da ilân edilen ve hükümdarın yetkilerini anayasal çerçevede kısıtlayan Kanûn-i Esâsî ile Osmanlı Devleti meşrutiyet yönetimine geçmiştir. Padişahın iktidarı yanında bir de seçimle oluşan Meclis-i Meb'ûsan'ın varlığı ortaya çıkmıştır.

Machiavelli'nin *Hükümdar*'ında 16. yüzyıl Osmanlı'sının mutlakiyet yönetiminin anlatıldığı bölümde hükümdarın ülkedeki en büyük güce sahip kişi olduğu vurgulanmaktadır. Hükümdarın yetki verdiği kulları/tebaası ise devlet görevlisi olarak ancak onun çizdiği sınırlarda saygıya layıktır (Machiavelli, 2019, 15-16). Padişahın tebaası karşısında mutlak otoritesini belirten bu duruma karşın II. Abdülhamid'in tahta çıktığı ilk dönemdeki vaziyet farklı çizgidedir. Meşrutiyet'in ilânına ve Kanûn-i Esâsî'nin yürürlüğe konulmasına öncülük eden Sadrazam Midhat Paşa bundan dolayı halk nazarında büyük saygınlık kazandığına hükmetmiştir. Hatta bu saygının, padişahın otoritesini gölgede bıraktığı inancına sahip oluşuyla II. Abdülhamid'in kararlarını sorgulamaya ve buyruklarını geri çevirmeye başlamıştır (Oğuz, 2010, 98-99). Meşrutiyet yönetiminin algısı gereği Midhat Paşa'nın yakın çevresinden Nâmık Kemâl ve Ziyâ Paşa gibi isimler de Kanûn-i Esâsî'nin varlığından hareketle II. Abdülhamid'in gücünün sınırlarını belirten ve artık padişahın ülkedeki tek güç olmadığını hissettiren yaklaşım içerisine girmişlerdir.

Machiavelli'nin çizdiği hükümdar egemenliği portresiyle uyuşmayan bu durum otoriter bir iktidar kurmak isteyen II. Abdülhamid için büyük sorun teşkil etmiştir. Sultan II. Abdülhamid gibi otoriter yönetim taraftarı bir isim Midhat Paşa ve onun yönetim anlayışını destekleyen çevrelerin kendisine hareket alanı bırakmayacaklarını anlamıştır. *Fortunaya* karşı çıkıp ona hâkim olmayı ve düzenlemeyi söyleyen Machiavelli (Ağaoğulları, 2019, 330) gibi II. Abdülhamid de kendi yeteneklerini ortaya koyacağı (virtü) bir iktidarın temellerini atabileceği konuma gelebilmek için bağımlılıktan kurtulması gerektiğine karar vermiştir. Onun siyaset formülasyonunda iktidarın gücü hükümdarın varlığında bütünleşmektedir. Hükümdar her alanda başat rol üstlenmelidir. Bu şekilde bir dönüşüm içerisine giren II. Abdülhamid üzerinde baskı kurmaya çalışan odakları bertaraf etmeye ve onları yönetim mekanizması dışına atmaya başlamıştır.

Önce Midhat Paşa'yı zorlayıp Nâmık Kemâl ile Ziyâ Paşa'yı taşrada memurluklara atayarak İstanbul'dan uzaklaştırmıştır. Onların ardından 5 Şubat 1877'de bu kez Midhat Paşa'yı sadrazamlıktan azletmiş ve Avrupa'ya sürgüne göndermiştir. Bir süre sonra Osmanlı'ya geri çağırıp ona valilik verse de Midhat Paşa'nın varlığını iktidarına tehdit gören II. Abdülhamid, amcası Sultan Abdülaziz'in hal' edilmesinde pay sahibi olduğu gerekçesiyle Midhat Paşa'yı Yıldız Sarayı'nda kurdurduğu özel bir mahkemede yargılatmıştır. Mahkeme sonucunda Taif zindanlarına sürgün edilen Midhat Paşa orada 8 Mayıs 1884'de boğularak öldürülmüştür. Midhat Paşa'yı öldürme emrinin kim tarafından niçin verildiği aydınlatılmamışsa da sonuçta II. Abdülhamid'in otoriter iktidarının önündeki önemli bir engel ortadan kalkmıştır. Meclis-i Meb'ûsan ise çok daha öncesinde 14 Şubat 1878'de devam etmekte olan Osmanlı-Rus Savaşı neden gösterilerek II. Abdülhamid tarafından tatil edilip dağıtılmıştır. Kanûn-i Esâsî her yıl devlet salnâmelerinin başında gösterilse de işlevsiz hâle dönüşmüştür. Bâb-ı Âlî'yi de yönetim anlamında etkisiz bırakıp iktidarın gücünü Yıldız Sarayı'na taşıyan ve otoriter sistemini oluşturan II. Abdülhamid böylece Machiavelli'nin anlattığı güçlü, saygın ve mutlu bir hükümdar portresini siyasî virtüsünü göstererek sağlamaya çalışmıştır.

2. Aslan ve Tilki: II. Abdülhamid'in Otoriter İktidarı

Hükümdar'da Machiavelli farklı çağlarda, ülkelerde, toplumlarda ve yönetim biçimlerinde olsa bile güç ilişkilerinin gerçek ve var olduğunu dile getirmektedir. Dolayısıyla Machiavelli iyi bir yönetimin veya ideal bir geleceğin inşasıyla değil, iktidar gücünün ele geçirilmesi için uygulanması gereken stratejilerle ilgilenmektedir (Akal, 2018, 38-39). Machiavelli tiranlığın radikal bir düşmanı olmasına karşın (Althusser, 2010, 44) hükümdara iktidar gücünü elde etmek ve bunu korumak için siyasî eylemlerinin doğasına ilişkin verdiği geniş hareket alanı otoriter yönetimlerin felsefî altyapısına zemin hazırlamıştır. Bu manada Machiavelli'nin *Hükümdar*'ı ile II. Abdülhamid'in siyaset retoriği benzerlik ifade etmektedir.

Machiavelli ideal bir hükümdarın aslan ve tilki özelliklerine sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Aslan tuzaklardan, tilki de kurtlardan tek başına korunamayacağından ikisinin özelliklerinin bir arada bulunması gerekmektedir (Machiavelli, 2019, 67). Machiavelli'nin aslan ve tilki metaforu hükümdara siyasette strateji kurma ve taktik geliştirme imkânı vermektedir. II. Abdülhamid'in bu alandaki mahareti de iktidarda uzun süre kalmasını sağlamıştır.

Aslan olmak iktidar gücünü muhafaza edebilmek için yetkilerini sonuna kadar kullanmayı gerektirir. Zaten Machiavelli'nin eseri de mutlak bir hâkimiyet görüşü üzerinde iktidar gücünün artması ve

korunması için yapılması gerekenleri ele almaktadır. Hükümdarın elindeki siyasî gücün en üst noktasına vardırılabilmesi Machiavelli'nin eserindeki amacıdır (Bektaş, 1993, 178). Machiavelli iktidarın korunmasında ahlâk ölçütlerinin değil, hükümdarın siyasî yeteneklerinin etkili olduğu inancındadır. Ahlâkî ölçütler hükümdarı bağlamamaktadır. Hükümdarın erdemleri iktidar gücünü elde etmek ve korumak için yapması gerekenlerdir. Dolayısıyla yetkinliği ahlâkî erdemlerinde değil, siyasî *virtüsünde* aranmalıdır. Machiavelli'ye göre hükümdar tek bir ölçüte göre yargılanabilir; o da başarıdır ve önemli olan elde edilen sonuçtur (Althusser, 2010, 81, 137). Bu doğrultuda II. Abdülhamid'in otoriter iktidarını engelleyecek bütün muhalefet odaklarını ortadan kaldırmaya çalışması ve mutlak gücün sahibi olup onu paylaşmama anlayışı Machiavelli'nin görüşleriyle paralellik arz etmektedir.

Machiavelli verasete dayalı hükümdarlıklarda atalarının koyduğu düzeni bozmayan hükümdarın kolayca iktidarını sağlayacağı görüşündedir (Machiavelli, 2019, 4). Süreklilik ve geleneğe bağlılık iktidarların istikrarını devam ettirmesinde önemli sayılmaktadır. II. Abdülhamid'in zihniyetinde istikrar bozucu meşrutiyetin tecrübesini yaşayıp ardından dedesi II. Mahmud'un yoluna gideceğini söylemesi (Mahmud Celâleddin Paşa, 1327, 72) ve Meclis-i Meb'ûsan'ı II. Meşrutiyet'e dek sürecek uzun süreli tatile sokması geleneğe dönüş olarak görülmelidir. Nitekim böylece II. Abdülhamid meşrutiyet düzenine karşı atalarının koyduğu sistemi devam ettirerek iktidarını sağlamıştır.

Machiavelli hükümdarın siyasî *virtüsünde* çevresine becerikli ve sadık danışmanlar toplamasını da görmektedir. Danışman seçimi ona göre bir hükümdarın bilgeliğiyle yakından ilgilidir. Machiavelli bu noktada hükümdar ile danışmanlar arasında iki tarafın da fayda göreceği bir sistemden söz etmektedir. Danışmanlar her şeyden önce hükümdarı düşünmeli ve onun aleyhine davranmamalıdır. Hükümdar da danışmanlarını yüksek görevlere getirmeli, onurlandırmalı ve zengin etmelidir. Danışmanlar elde ettiklerinin hükümdar sayesinde olduğunu bilip ona bağlı kalacaklar ve eğer hükümdar olmazsa buldukları konumu kaybedeceklerini anlayacaklardır. Böylece *Hükümdar*'da iktidarın devamlılığı için çift taraflı bir mekanizma sunulmaktadır. Bununla birlikte Machiavelli hükümdarın dalkavukların etkisinde kalmaması ve yanlış yönlendirilmemesi için yalnızca istediği sorularla ilgili cevapları almasının, bilgilendirildikten sonra son kararı tek başına vermesinin ve kararlarında da inatçı olmasının gerekliliğinin altını çizmektedir (Machiavelli, 2019, 88-90).

Machiavelli'nin tarif ettiği hükümdar-danışman ilişkisi benzeri bir mutualist birliktelik Sultan II. Abdülhamid'in iktidarında da görülmektedir. 20 Mayıs 1878'te gerçekleşen Ali Suavî'nin başarısız Çırağan Baskını sonrasında II. Abdülhamid Yıldız Sarayı'na taşınmış ve otoriter yönetimini burada inşa etmiştir. Yıldız Sarayı'nın dönemin siyasî algısında simge olması devletin oradaki belli bir grup tarafından yönetilmesiyle ilişkilidir. II. Abdülhamid sarayda farklı etnik ve dinî kökenlerden oluşan danışman grubu buldurmuştur. Zaman zaman görüşlerini aldığı danışmanlarda aradığı en önemli husussa kendisine sadakatle bağlanmaları olmuştur (Çetinsaya, 2016, 377). Danışmanlardan istediğinde fikir alsa ve bunları değerlendirse de son karar verici yine kendisidir. Buna karşın II. Abdülhamid de yakın çevresindeki bu kişilere gerek verdiği yüksek devlet memurluklarıyla gerekse ihsanlarla ödüllendirmiş ve kendisine bağımlı hâle getirmiştir. II. Abdülhamid ile bu çevre arasında Machiavelli'nin bahsettiği türden mekanik ilişki ortaya çıkmıştır. II. Abdülhamid'in uzun yıllar iktidar gücünü elinde tutabilmesinin bir nedeninin de onun tahtta bulunmasından fayda sağlayanlar olduğu böylece anlaşılabilir.

Machiavelli'nin hükümdarın taşıması gerektiği özellikleri arasında zikrettiği tilki gibi kurnaz olması da aslında onun siyasî *virtüsü* doğrultusunda değerlendirilebilir. Ona göre hükümdarın gerektiğinde verdiği sözlerde durmaması akıllıca bir davranış şeklidir. Eğer verilen sözler aleyhine dönecekse veya gerekçeleri ortadan kalkmışsa hükümdar da sözlerini yerine getirmemelidir (Machiavelli, 2019, 67). Böylelikle Machiavelli hükümdara geleneksel ahlâk bağlayıcılığının dışına çıkarak mevcut durumun gerekliliği yönünde hareket imkânı tanımaktadır. II. Abdülhamid'in hükümdarlığında bu davranışa uygun örnekler rastlanılmaktadır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında toplanan Berlin Kongresi'nde 61. madde olarak Ermenilerle ilgili alınan ve yerine getirilmesi Osmanlı Devleti'nce taahhüt edilen ıslahat kararları II. Abdülhamid tarafından uygulamaya konulmamıştır. II. Abdülhamid yapılacak ıslahatların İngiltere'nin kontrolünde bağımsız bir Ermeni devletine zemin hazırlayacağına inanmıştır. Islahat programının hayata geçirilmemesi ise Batılı siyasî çevrelerce eleştirildiği gibi yerli siyasî muhalif Jön Türklerce de padişahın aleyhine propaganda argümanı olarak kullanılmıştır. Jön Türk basını ıslahat kararlarını yerine getirmeyen padişahın yalancılıkla Osmanlı Devleti'nin haysiyetini uluslararası alanda lekelediğini savunmuştur (Yılmaz, 2020, 62). Bu konudaki bir başka örnek de Jön Türklerle Temmuz 1897'de Fransa'da bir anlaşma yapmıştır. Anlaşmada tutuklu siyasî mahkûmların serbest bırakılacağı maddesi yer almıştır. Ancak padişahın bu sözünü gerekçeleri ortadan

kalktığı iddiasıyla yerine getirmeyip 8 Eylül 1897'de tutuklu Jön Türkleri Trablusgarp'a sürgüne göndermesi yine Jön Türkler tarafından sert şekilde eleştirilmiştir (Hanioglu, 1981, 64). Padişahın önüne yem dökerek avını tuzağa çeken tilki gibi kurnaz olduğu ve Jön Türkleri yalan dolanlarla kandırdığı Jön Türk basınında dile getirilmiştir (Mâzî ile Hâl, 1897, 4). Nitekim Jön Türklere göre padişah *tilki tabiatlıdır* (Hanioglu, 1989, 464). II. Abdülhamid verilen sözleri yerine getirme konusunda Machiavelli'nin de desteklediği şekilde oldukça esnek davranmıştır.

Hükümdarın yeri geldiğinde sözlerini tutmaması gibi merhametli, sadık, insancıl, dürüst ve dindar erdemlerine sahip olmasa bile öyleymiş gibi görünmesi de Machiavelli'nin tilki metaforu bağlamında makbuldür. Hükümdar iyilikten uzaklaşmamalı ama gerektiğinde kötü olmasını da bilmelidir. Dolayısıyla belirtilen ahlâki erdemlerin tamamına sahip olmasa da halka kendisini olduğundan farklı şekilde gösterebilmelidir. Bu noktada özellikle de dindar görünmek ayrı bir ehemmiyet taşımaktadır (Machiavelli, 2019, 67-68). Anlaşılabileceği üzere Machiavelli hükümdarın iktidarını devam ettirmesinde halkı etkileyebilmek için imaj yaratımını önemli görmektedir. II. Abdülhamid'in eylemlerinde de bu anlayış çerçevesinde imaj gösterimi belirgin özelliştir.

Sultan II. Abdülhamid başta Ermeni Meselesi kaynaklı olmak üzere gerek Batı kamuoyu gerekse muhalifi Jön Türkler tarafından kendisi aleyhine gündeme getirilen kan dökücü, katil, merhametsiz ve acımasız padişah algısına karşı olumlu bir imaj çizmek için büyük çaba harcamıştır. Osmanlı halkına dönük olarak yaptığı hayır işleriyle ve yatırımlarla merhametini göstermiştir. Böylece hükümdarı olduğu topluma baba şefkatiyle yaklaşırken toplumdaki çocuğun babaya duyacağı güveni ve edeceği itaati beklemiştir (Özbek, 2011, 136). II. Abdülhamid'in yönetim anlayışında kendisine sadakat ve bağlılık sunulmasını beklemesi önde gelmektedir. Bu nedenle özellikle de devlet ve ordu kademesinin üst makamlarına liyakatten ziyade sadakatine emin olduğu kişileri getirmiştir. Hatta II. Abdülhamid döneminde padişaha bağlılık gösterenleri taltif için liyakat madalyası dahi çıkarılmıştır. Madalyanın bir yüzünde *sadakat ve şecaat ibraz edenlere mahsus* ibaresinin bulunması ve bazen huzurunda kendisi tarafından ilgili kişiye takılması (Pakalın, 1993, 367) sadakate verdiği değeri göstermektedir. II. Abdülhamid'in çoğu zaman idam mahkûmlarını affetmesi (Akyıldız, 2014, 113), sakat kalmışlara yardım etmesi (Karakışla, 2003, 63-65), maddî zorlukta bulunanlara sahip çıkması (Engin, 2016, 127-137) kendisi aleyhindeki olumsuz imajı ortadan kaldırmak ve toplumda hükümdara yönelik nefret oluşumunun önüne geçmek için merhametini gösterme anlayışıdır. Yıldız Sarayı'na davet ettiği Batılı sayısıyla huzurunda en çok yabancı misafir ağırlayan Osmanlı padişahı olmasını da (Karateke, 2017, 197) kendisiyle ilgili Batı'daki nefret algısını değiştirmek çerçevesinden değerlendirmek mümkündür.

Machiavelli'nin dikkat çektiği dindar görünme konusu da Sultan II. Abdülhamid'in iktidarında önem taşımaktadır. Zira bu dönemde padişahın siyasî gücü kamusal alanda dinî sembollerin kullanımıyla yansıtılmıştır (Deringil, 2002, 29). Özellikle cami yapımı bu noktada öne çıkmaktadır. II. Abdülhamid'in ülkenin farklı bölgelerinde masraflarını kendi karşılayarak yaptırdığı birçok cami bulunması Machiavelli'nin dindarlık vurgusunu göz önüne getirmektedir. Buna karşın siyasî muhalif Jön Türkler II. Abdülhamid'i İslâm düşmanlığı yapmakla hatta dinsizlikle suçlayarak bir anlamda karşı imaj çalışmasında bulunmuşlardır (Yılmaz, 2018). II. Abdülhamid'in aynı zamanda halife unvanını taşıması iktidarının gücü yönünden Osmanlı Müslüman halkı üzerinde dinî kaynaklı bir etki de yaratmıştır. Jön Türkler ise muhalefetlerinde dinî referansları ve terminolojiyi kullanarak II. Abdülhamid'in şer'i açıdan halife olamayacağı ve bu yüzden iktidarına boyun eğilmemesi propagandasını yaparak bu etkiyi kırmaya çalışmışlardır (Yılmaz, 2020, 160-169). Machiavelli'nin hükümdarın dindar gözükmesi konusunu iktidarın devamlılığı için önemli görmesi II. Abdülhamid'in ve Jön Türklerin de karşılıklı imaj çalışmalarının nedenini bu doğrultuda daha anlaşılır kılmaktadır.

Sonuç

Batı'nın siyasî düşüncesinde Ortaçağ anlayışından çıkıp modern devletin temellerini atmada Machiavelli büyük pay sahibidir. *Hükümdar* eserinde devletin varlığı için hükümdarın ve iktidar gücünün önemi açıkça belirtmiştir. Mutlak egemenliğin sahibi hükümdarın güce erişmesi ve bunu elinde tutabilmesi için gerekli saydığı özelliklerin belli noktalardan Sultan II. Abdülhamid'in uyguladığı yönetim anlayışıyla paralellik arz ettiği sonucuna varılabilmektedir. II. Abdülhamid'in gerek iktidara geliş süreci, gerekse iktidar gücünü elde ettikten sonra onu paylaşmamak için yürüttüğü siyaset *Hükümdar*'da ortaya koyulan ilkelerle benzeşmektedir. Machiavelli nasıl ki İtalya'yı siyasî dağınıklıktan kurtarıp tek bir merkezi gücün yönetimi altında birleştirecek bir hükümdarın varlığını zarurî görmüşse, II. Abdülhamid de Osmanlı Devleti'ni yıkılmaktan kurtaracak gücün kendi otoriter iktidarı olduğunu savunmuştur. İktidarını sürdürmek için

siyasî *virtüsünü* ön plana çıkarmış ve muhalefet odaklarına karşı mücadele vermiştir. Bu noktada II. Abdülhamid ve Jön Türkler arasındaki antagonist ilişki de iktidar gücünün kimin kontrolünde olacağı sorunu kapsamında Machiavelli'nin görüşleri doğrultusunda farklı açıdan izah bulabilmektedir. Dolayısıyla tarihî meseleleri felsefî yaklaşımla ele almak olayları çok boyutlu görebilmeye imkân tanımaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (2019). Niccolò Machiavelli: Prens İktidarından Devlete. *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, (Ed. M. A. Ağaoğulları), (ss. 319-344), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akal, C. B. (2018). Machiavelli, Makyavelizm ve Meşruyet Sorunu. *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite*, (Haz. C. B. Akal), Ankara: Dost Kitabevi.
- Akyıldız, A. (2014). II. Abdülhamid'in Yönetim Anlayışı. *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi*, (Ed. C. Yılmaz), (ss. 111-123), İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları.
- Althusser, L. (2010). *İki Filozof: Machiavelli-Feuerbach*. (Çev. A. Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bektaş, Arsev (1993). Machiavelli ve Hobbes 'Siyasal İktidar' ve 'Güç' Analizleri. *Marmara İletişim Dergisi*, C. 3, S. 3, s. 177-188.
- Çetinsaya, Gökhan (2016). II. Abdülhamid'in İç Politikası: Bir Dönemlendirme Denemesi. *Osmanlı Araştırmaları*, C. XLVII, s. 353-409.
- Deringil, Selim (2002). *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*. (Çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul: YKY.
- Engin, Vahdettin (2016). *Sultan II. Abdülhamid ve İstanbul'u*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Gramsci, Antonio. (2018). *Modern Prens*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Hanioğlu, M. Şükrü (1981). *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*. Ankara: Üçdal Neşriyat.
- _____ (1989). *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*. 1 (1889-1902), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karakışla, Yavuz. Selim (2003). Kumkapılı Kırkocaoğlu Onnik'in Takma Ayağı (1899). *Toplumsal Tarih*, S. 116, s. 64-65.
- Karateke, Hakan T. (2017). *Padişahım Çok Yaş! Osmanlı Devletinin Son Yüzyılında Merasimler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kesgin, Ahmet (2015). Machiavelli ve Makyavelizm. *Beytulhikme*, C. 5, S. 1, s. 105-139.
- Machiavelli, Niccolò. (2019). *Hükümdar*. Çev. Necdet Adabağ, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Mahmud Celâleddin Paşa. (1327). *Mir'ât-ı Hakikat*. C. 3, Der-saadet: Matbaa-i Osmâniye.
- Mâzî ile Hâl (1897). *Meşveret*, 23 Eylül, 4.
- Oğuz, Ahmet (2010). *Birinci Meşrutiyet Kanun-i Esasi ve Meclis-i Mebusan*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özbek, Nadir (2011). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşruyet 1876-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. II, İstanbul: MEB Yayınları.
- Yılmaz, Murat (2018). Erken Dönem Jön Türk Muhalefesinde II. Abdülhamid İmajı: İslâm Düşmanı Mecnûn Halife. *Vefatının 100. Yılında Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi Uluslararası Kongresi*, İstanbul: 22-24 Ekim.
- _____ (2020). *Jön Türk Matbuatında Propaganda (1895-1902)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.